

PAVEL PETR: SRDÉČKO SKONČI

(2000)

Pavel Petr (* 1969) vstoupil do literatury na počátku devadesátých let uplynulého století sbírkami spirituální, katolicky orientované lyriky (*Děšť ve vězení řeky*, 1990; *Křest za hluboké noci*, 1993). Vypjaté zaumnosti, významové neurčitosti, liturgického pojmosloví i apelativní a didaktizující stylizace proroka, který promlouvá za své kolektivum, se Petr zbavuje ve sbírce *Trojloď Jakuba* (1996), která je v jeho tvůrčím vývoji přelomová – autorova poetika je zde už pročištěná, obrazy jsou konkrétnější, nejsou jako dříve dolovány pouze ze spodních vrstev jevů, básník je sbírá v přítomné realitě i ve vzpomínkách, zachycuje okamžiky

a skládá je do náladotvorných mozaik. V následujícím vývoji Petrovy tvorby (*Za svítání Morava*, 1998; *Andělům víno*, 1999) do jeho básnického světa vstupují konkrétní moravské lokalizace, stále výraznější roli sehrávají folklórní názvuky a postupně se dominantním tématem stává téma milostné. Vrcholem této vývojové etapy Petrova díla je lyrický deník *Srdéčko skonči*.

Deník tvoří texty výhradně s milostnou tematikou; obsahuje intimní záznamy datované od prosince do srpna a nezřídka i konkrétně lokalizované. Láska zde potlačuje všechny ostatní oblasti lidské emocionality a dělá si absolutní nárok na zúčastněné osoby, jimiž jsou – jako i v předešlých sbírkách – výhradně muži. Deník je svědectvím o existenci a průběhu erotického vztahu, neumožňuje ale, aby si čtenář ze záznamů zkonstruoval konkrétnější představu milostného příběhu. Pozornost pisatele je zaměřena k emocím a jejich proměnám, nikoliv k vnějším událostem. Petrův deník má však daleko k idylické milostné citovosti, stojí za ním prožitek lásky neopětované, lásky, která se stále vzdaluje pisatelovým ideálům a tužbám. V milostném vztahu se konfrontují dvě neslučitelné individuality, které navzdory citovému poutu nedokáží překonat svou různost, stále je provází vědomí toho, že „*k sobě snad nedohlédneme, k sobě marně pronikáme*“ (25). Člověk se tu nachází uprostřed iracionality milostného vzplanutí, které jednak budí touhu po naplnění lásky v její dokonalé podobě, jednak vede k tvrdým konfrontacím s realitou a k přání po potlačení citu (odtud titul sbírky). Veškerá lidská vůle se však v situaci lásky ukazuje jako marná, člověk je zcela vydán silám emocí a pudů. Tragičnost, bezvýchodnost, ba nesnesitelnost lásky je u Petra zčásti dána rovněž její homoerotickou povahou.

Jistě je to i „*buzerantská klasifikace*“ (4), která vede pisatele k tomu, aby svou lásku žil spíše na stránkách deníku než v realitě. Deníkové záznamy jsou zde z větší části spíše představami a sny (o čemž svědčí i hojnost sloves v kondicionálových tvarech) než stylizovanými popisy reality.

Většina básní je budována jako apostrofa mileneckého protějšku, jde o otázky a vzkazy, které lze předat pouze fiktivně uvnitř deníku, nikoliv však v reálné komunikační situaci, neboť partner preferující spíše fyzickou stránku lásky by nepřistoupil na subtilní kód, v němž se sdělují nuance milostných skutečností. Petrova milostná lyrika ve sbírce *Srdéčko skončí* tak nesvědčí o situacích blízkosti, ale je materializací samoty, do níž se subjekt propadá zasažen milostnou deziluzí. Ostatně už sám žánr deníku tuto samotu implikuje (deníkové záznamy vznikají nejčastěji v samotě a z pocitu samoty). Další skuteností, která je volbou deníkového žánru zvýznamněna, je čas, který ubývá a připomíná tak, že je třeba žít a prožívat intenzivně, dokud není pozdě. Záznamy jsou datované (datace nahrazuje titul básně, což úlohu času pro úhrnný význam textu jen potvrzuje) a zasahují do dvou kalendářních let – o které roky konkrétně jde, se však čtenář nedovídá. Není důležitý letopočet, ale měsíc, roční doba, v níž se popisované citové dění odehrává. U Petra panuje totiž jistý paralelismus mezi vnitřním světem subjektu a vnějším světem přírody a jejich proměn v průběhu cyklického času, někdy dokonce „*celá krajina rezonuje*“ (21). Čas přírody jako by podmiňoval i milostný život: „*s některýma klukama se můžu milovat/ jenom v zimě.*“ (23) Tento paralelismus je jedním z prvků, které spojují autorovu poetiku s folklórní písní. Na lidovou píseň Petr dále navazuje částí svého básnického lexikonu, charakteristickými zdrobnělinami a příležitostnými dialektismy. Mluví se obrací k archaickému světu folklóru, aby neztratil těsný vztah k rodnému moravskému prostoru – ohrožen se cítí v jinakosti svých homoerotických vztahů, je nucen si přiznat, že se dostává do konfliktu s prostorem a tradicí, že „*láska moravská,/ pro mě není*“ (2). Lidová píseň a tradice regionu jsou zakořeněny někde hluboko v jeho duši, nelze je potlačit a on se o to ani nesnaží, poslouchá hlasy ve svém nitru a píše: „*slyším v sobě zpívat šohajky.*“ (23) Zmíněný konflikt se snaží překonat prostřednictvím subjektivního variování lidovosti, a tak je možná i „*lidová píseň o večerním zasnoubení,/ o panenství mezi rekruty*“ (12).

Ani při zobrazování krajinného prostoru se Petr nevyhýbá provokativním kontrastům. Jeho krajiny jsou vždy produchovnělé, žijí v nich andělé a vévodí jim dominanta kostela, která ovšem netlumí vypjatý erotismus: „*V nejzřetlivějších paprscích u kostela/ dozrávající hochy potkávám.*“ (21) Sakrální a erotické motivy se ve sbírce nevyklučují, setkávají se v metafoře („*jeho rty jsou jako rozkolébaná loď,/ nebo křestní mušle*“, 21) a někdy je dokonce erotická láska cestou k lásce mystické: „*v naběhlých žilách lásky na mé ruce/ jsi našel Marii – dogma.*“ (12) Náboženský a milostný život si tu sice neprotiřečí („*po večerní modlitbě růžencové/ jen pohladit po vlasech*“, 22), ale přesto lze sledovat – zvláště při srovnání se starší autorovou tvorbou –

jak erotika ubírá religiozitě na horlivosti, jak účast na církevním roce tvoří spíše už jen kulisu jiným dějům.

Tělesnost lásky je pojmenovávána přímo, v intimním prostoru deníku není důvod ji šifrovat. Naopak je někdy spojována s provokativními epitetami („já totiž ten nebeský/ výstřik semene miluju“, 5). Přestože je zobrazování těla a sexu ve sbírce značně otevřené, panuje zde spíše obava, že se láska zredukuje na svou fyzickou rovinu, zatímco mluvčí chce „*po Těle lásku a po Duchu*“ (10).

Ideálem není pouze temně pudová tělesná láska, ale láska pročišťovaná vazbami na duchovnost, folklór, přírodu a především na mládí a dětství. Petr svou básní nikdy neoslovuje muže, ale jinocha, chlapce, šohajka, ogárka... A také sám v sobě jinocha rozpoznává – přeje si „*Smrt jinocha v mém srdci*“ (30). Totiž právě tento jinoch je bytostí, která je schopna vytoužené absolutní, intenzivní lásky, již ovšem nelze snést. Lyrický subjekt touží po lásce spojené s naivitou a čistotou, ale i zranitelností mládí: „*A lásku přiznávám jedině jinochům,/ polovina nebe musí být černá,/ v jejich tělech ohníček stojí na špičkách,/ jak se vzdaluje zpěv chlapců.*“ (10)

S věcností není ale svázáno pouze zobrazování těla a tělesnosti: pokud se ve sbírce píše o konkrétních osobách, předmětech, prostorech apod., píše se o nich věcně, metafory jsou spíše ojedinělé a budované podle folklórních vzorů. Nad konkréty ovšem mají převahu abstrakta, pojmenování pocitů a vztahů. Abstraktnost výpovědi je jednou z příčin nesnadné srozumitelnosti Petrových veršů. Větší měrou sdělnost potlačují také jazykové deformace, konkrétně jde o četné zámlky a nedořečenosti, o fragmentárnost, ale hlavně o svéráznou varietu souvětí stavby. Deformovaná skladba není však umělá, experimentální, podobá se té běžné, jen v ní vládne jiná, do značné míry asociativní logika, logika, do níž je ve stavu zjištěné citovosti lidská bytost vržena i se svým jazykem. Věty v souvětí stojí vedle sebe, ba se i do sebe zapojují podle gramatických zákonitostí, ale významové vztahy mezi nimi zůstávají enigmatické: „– – – *jen věnuju ti, co nechceš, takové pokušení mám, ponechá nám to dostatek spánku, abychom se spolu šli trápit – – – jak jsme se probudili, snad jsme doufal, ale rozlučme se.*“ (25) Ústup běžné syntaxe tedy úzce souvisí s rezignací na racionalismus a obvyklou logiku a oddáním se čiré milostné emocionalitě.

Petr se svou homoerotickou lyrikou zapojuje do poměrně bohaté tradice podobně orientované poezie světové (např. Jean Cocteau, Federico García Lorca, Allen Ginsberg) i české, v níž lze sledovat tu skrytější, tu otevřenější tematizace mužsko-mužské lásky, počínaje dílem Julia Zeyera a Otokara Březiny přes texty Jiřího Karáska ze Lvovic, Richarda Weinera, Josefa Topola, Bořivoje Kopice až po Václava Jamka, Petra Hrbáče či Jiřího Pastýře, který zmíněné téma uchopil rovněž formou lyrického deníku (*Smutek Sebesám*, 1993). Na kontextu, v němž je Petrova milostná poezie vnímána, se ovšem největší měrou podílí tvorba Jiřího Kuběny, právě ona se totiž do vědomí českého čtenáře nejvýrazněji zapsala jako příklad homoeroticky tematizované lyriky (Kuběnu a Petra dále spojuje také náklonnost ke katolické spiritualitě).

Jestliže se však raná Petrova tvorba pohybovala na hraně kuběnovského epigonství, poetika sbírky *Srdéčko skončí* stojí vůči té Kuběnově v jistém protikladu. Oproti mnohomluvné rozbíhavosti verše se tu setkáváme se stručností a koncentrovaností básnické výpovědi. Protikladné je rovněž pojetí milostného tématu: u Kuběny jsme svědky smyslového okouzlení mužským tělem, které vede k radostné oslavě lásky; Petrův erós je naopak tragický, neustále zraňovaný svou nenaplněností, ba nenaplnitelností. Rozdílně se také oba autoři vypořádávají s faktem principiální jinakosti mužsko-mužské lásky: Kuběna tuto jinakost od počátku otevřeně tematizuje a manifestuje, oporu a ukotvení nalézá ve starořecké tradici; Pavel Petr jiný způsob své lásky naopak nečiní takto explicitně tématem svých reflexí, jeho lyrický subjekt zmíněnou jinakost prostě prožívá se vši tíží, kterou to s sebou nese, nemá potřebu vystupovat z mikrosvěta partnerského vztahu a zapojovat se do obecnějšího, kulturněhistorického diskurzu, v němž by se svůj způsob pokoušel obhájit či dějinně ukotvit.

Ukázka

31. prosince

Je možné, že si tě najdu

a bude to jiná krev?

Sen, jak jsi se rozhodnul

mě navštívit s nějakou dívkou.

Skutečnost.

Ztratíš přesný a smrtící tvar.

Budeš mít úrodnou a přežívající oblost.

Srdéčko skončí.

(8)

Vydání

Srdéčko skončí, MaPa, Brno 2000.

Reflexe

Jistota nikoliv zamilovanosti, ale lásky jako neodvratitelného děje v co nejkošatější úplnosti, to je velké téma *Srdéčka skončí*. Neboť – a tady se syžetově Petr stýká s hlavním proudem podobně orientované literatury – jde tu především o otisk vlastního prožívání do duše sice milostí spřízněné, nicméně nezpůsobitelné k témuž emocionálnímu vyladění. Platónsky formulováno – neschopné vyplnit kadlub krásy touž podobou. Paradoxně sice mohou dojít slasti ve chvílích fyzického sblížení, jímž však zhusta pro jednoho z nich vše končí. Proto krutá limitovanost takového srozumění, sladkohořké valéry myšlenkových stavů před a po tomto dvojdomém aktu milosti, stále citelnější bolest z poznání, že musí „šetřit něhou“ či spíše marnotratně se neprozrazovat, ačkoliv právě naprostá otevřenost je podmínkou sebeprojekce.

Mirek Kovářik: „Srdéčko, skončí!“ *Tvar* 2001, č. 3, s. 22.

Pavel Petr stále usiluje seznat tajemství řeči, anebo tajemství lidského místa, jež řeč pomáhá utvářet. Říkat, že je moravský básník, bylo by příliš snadné. Pavel Petr jde za podstatou, pracuje s tím, co má. Chová se k řeči pietně – ale anakreontsky, jako hladový atlet, anebo stárnoucí pohan. Mariánská nota byla zcela opuštěna. A jestli se k ní vrátí, tak se vzmachem *Růžencové slavnosti*. Anebo jinak.

Vít Kremlička: „Knihovnička Literárních novin“, *Literární noviny* 2000, č. 52, s. 16.

Milostná poezie těch, kteří planou zvláštní láskou muže k muži anebo chlapce k chlapci, zůstávala dlouhá léta buď utajena (rozuměj nevydána); anebo vyšla-li již ke čtenáři, spokojila se s náznaky. Pavel Petr je z těch mladých básníků, kteří se s takovou láskou ani poezií netají. Což musí být zřejmě každému, kdo si přečte některou z jeho dosavadních sbírek vyšlých v různých nakladatelstvích.

Ani sloky zaznamenané na různých místech Moravy jen s daty dne a měsíce (ovšem bez letopočtu) a tvořící skladbu, kterou lze charakterizovat jako útržky ani ne tak básnického, jako spíše klukovského deníku, nejsou jiné. Petrův básnický deník s názvem *Srděčko skončí* evokuje ovšem také jistý druh lidové poezie. Hlavně však má ta skladba zvláštní příchut' (něčeho zakázaného, výjimečného – račte si vybrat!), neboť jde o bibliofilii.

Basil [= Ladislav Soldán]: „Chvála bibliofilie“, *Kam v Brně...* 2002, č. 7/8 (přil. *Kam*).

Slovo autora

Touha po kráse a bolest pro ni. Jedině to pro mě spojuje básně. Nic z toho však samotný vznik básně nezaručí, ani zdalí bude báseň dobrá, nic nezaručí první verš. Ten se na nic neohlíží, na touhu obětovat život, absolutně nedbá na naše usilování o čistotu srdce. Svorníkem je snoubení bolesti a touhy. Snoubení nerozlučitelné, které básníky provází až k věčnému životu. Vzdor ze všech stran přicházejícímu démonickému posměchu. A je to přeukrutně vsazené v realitě, vždyť nesedíme na nějakém obláčku, ale žijeme na zemi, všim pozemským zatížení, a srdce často tragicky okorává. [...] Stejným dílem mně jde o duši jako o tělo, pro mé básně jedinou úrodnou půdou jsou chvíle [...] romancí, sklenuté Erótem.

„Snoubení andělů“ (rozhovor vedla Šárka Nevidalová), *Host* 1998, č. 3, s. 11.

Bibliografie ohlasů

RECENZE: V. Kremlička, *Literární noviny* 2000, č. 52; M. Kovářík, *Tvar* 2001, č. 3; Basil [= L. Soldán], *Kam v Brně...* 2002, č. 7/8 (přil. *Kam*).

Karel Piorecký